

LIES POESIAT, *Ombuds Work in Higher Education. A Practical Guide*, Amsterdam: VU University Press, 2022, ss. 144. ISBN: 978-90-8659-867-0.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rns2025.0033>

Liczba rzeczników akademickich (*ombudsman*, *ombudsperson*) w polskich uczelniach wyższych stale rośnie, ale wciąż są oni względnie nowym elementem polskiego krajobrazu akademickiego. W Stanach Zjednoczonych i Kanadzie są obecni na uczelniach już od lat sześćdziesiątych XX w., a pierwszych polskich rzeczników akademickich – w Uniwersytecie Warszawskim i w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu – powołano zaledwie kilkanaście lat temu. Polscy rzecznicy akademicy zazwyczaj dopiero szukają swojego miejsca w uniwersytetach i powoli wypracowują sobie zaufanie społeczności akademickiej. Wiele osób – zarówno studiujących, jak i pracujących – wciąż nie wie o ich pracy lub myli ich z rzecznikami dyscyplinarnymi lub nawet z rzecznikami prasowymi. Podobieństwo nazw nie sprzyja ясному rozróżnieniu funkcji akademickich, a terminy, takie jak *ombuds*, *obudsman*, *ombudsperson*, czy z języka czeskiego *ombudsosoba*, są często nadal szerzej nieznane. Dla części osób trafiających do rzeczników akademickich są oni niejako instytucjonalną, lokalną wersją rzecznika praw obywatelskich i to skojarzenie, chociaż ułomne, jest być może pomocne. W warunkach polskich rzecznicy, choć zakres ich działania potrafi różnić się bardzo pomiędzy uczelniami, zajmują się zasadniczo dwoma kwestiami: (1) wspieraniem polubownego rozwiązywania sporów i konfliktów we wspólnocie akademickiej, w tym z zastosowaniem tzw. mediacji akademickich oraz (2) aktywnym promowaniem wysokich standardów etycznych w życiu akademickim zgodnie z wartościami uznawanymi za istotne dla uniwersytetu.

Niezbyt długa historia obecności rzeczników akademickich w polskich uczelniach powoduje, że brakuje im punktów odniesienia, wskazówek, zbiorów dobrych praktyk czy zaleceń, które mogłyby być punktem wyjścia dla własnej pracy. Książka *Ombuds Work in Higher Education. A Practical Guide*, autorstwa Lies Poesiat, bardzo doświadczonej i szanowanej w środowisku europejskich rzeczników akademickich wieloletniej rzeczniczki amsterdamskiego Vrije Universiteit, może być dla polskich rzeczników właśnie takim punktem odniesienia

i inspiracją w codziennej pracy. Nie wszystkie rozwiązania opisywane w książce pasują do polskich realiów, ale właściwie nie ma obecnie na europejskim rynku wydawniczym innej tak kompletnej, przemyślanej i ciekawie napisanej publikacji, która może – zgodnie z podtytułem – być właśnie przewodnikiem dla rzeczników akademickich. Warto od razu zauważyć, że jej lektura może być pomocna nie tylko rzecznikom, lecz także władzom akademickim, które szukają dobrych rozwiązań dotyczących promowania wartości, praw i wolności akademickich, przeciwdziałania mobbingowi, zapobiegania niewłaściwemu traktowaniu osób pracujących i studiujących. Wydaje się, że nie przypadkowo liczba rzeczników w polskich uczelniach wzrosła gwałtownie po uchwaleniu w roku 2018 tzw. Ustawy 2.0, czyli Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce. Nowa ustawa dała relatywnie dużo władzy rektorom, a skoro dała dużo władzy, to nałożyła także na nich znaczną odpowiedzialność. Rektorzy polskich uczelni coraz częściej z chęcią powołują rzeczników akademickich, by powierzyć im rozwiązanie przynajmniej części trudnych lub spornych spraw, których przecież w wielotysięcznych często wspólnotach akademickich nie brakuje.

Książka Lies Poesiat ma niecałe 150 stron, składa się z dwudziestu rozdziałów poprzedzonych przedśłowiem prof. Vinoda Subramaniam (rektora Vrije Universiteit Amsterdam w latach 2015–2021) oraz wprowadzeniem samej autorki. Treść książki uzupełniają podziękowania, bibliografia i dwa apendyksy. Tematyka zasadniczej części dotyczy zarówno podstaw pracy rzecznika akademickiego, praktyki codziennych działań, w tym np. radzenia sobie w trudnych sytuacjach, pisania sprawozdań, prowadzenia mediacji, jak i wreszcie współpracy pomiędzy rzecznikami na poziomie krajowym (w przypadku autorki – niderlandzkim) i międzynarodowym w ramach European Network of Ombudsmen in Higher Education (ENOHE), organizacji niezwykle zasłużonej dla rozwoju funkcji rzecznika akademickiego w Europie.

Książkę można czytać na dwa sposoby. Na pewno warto przeczytać ją po prostu od początku do końca, by zapoznać się z nią jako ze względnie systematycznym wykładem praktyki pracy rzeczniczej. Można też wracać do niej, by korzystać w razie potrzeby z poszczególnych rozdziałów. W mojej codziennej pracy Rzecznika akademickiego Uniwersytetu Rzeszowskiego (w latach 2022–2024) korzystałem z książki niderlandzkiej autorki bardzo często właśnie w ten drugi sposób – zaglądając do tego czy innego rozdziału według aktualnej potrzeby. Wiem, że w podobny sposób korzystają z niej także moje koleżanki i koledzy z innych uniwersytetów. Książka jest napisana jasno, w sposób dostępny, a jednocześnie precyzyjnie i dokładnie przedstawia podejmowane problemy.

W krótkiej recenzji trudno nawet wyliczyć, a tym bardziej odnieść się do wszystkich zagadnień, które podejmuje Poesiat, więc pozwolę sobie wybrać dwa – w mojej opinii – ważne dla polskich uczelni. Pierwszym z nich są mediacje akademickie, a drugim – międzyuniwersytecka współpraca rzeczników.

Mediacje akademickie stają się coraz bardziej popularne w polskich uczelniach i są prowadzone właśnie przez rzeczników lub specjalnie wyznaczonych lub zatrudnionych mediatorów. W niektórych uczelniach funkcjonują centra mediacyjne i wprowadzane są stosowne regulacje dotyczące tej kwestii. Poesiat promuje mediacje akademickie o charakterze mało sformalizowanym, w których używa się technik typowych dla mediacji do rozwiązania sporu, ale niekoniecznie kończących się pisemnym porozumieniem. Rzecznik, prowadzący takie mediacje, czasami jest przede wszystkim osobą wspomagającą komunikację, która – zgodnie z zasadą *early resolution* – w miarę możliwości szybko i sprawnie gasi pożar zanim spowoduje znaczne straty. Jedną z technik przez nią polecanych jest *shuttle diplomacy*, odpowiadającą w Polsce mediacjom wahadłowym i nie wymagającą spotykania się stron sporu. W środowisku akademickim niekiedy skuteczniejszą jest praktyka, gdy rzecznik osobno spotka się ze stronami. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wspomina o mediacjach jedynie w kontekście czynów mających znamiona przewinienia dyscyplinarnego (art. 282) i wymaga sporządzenia pisemnego sprawozdania oraz – w przypadku osiągnięcia porozumienia – pisemnej ugody (art. 283). W praktyce mediacje akademickie można przeprowadzić z sukcesem także w innych sprawach i również ustne porozumienia są honorowane, a konieczność formułowania pisemnych dokumentów niekiedy odstrasza strony od przystąpienia do rozmów.

Niderlandzka rzeczniczka pisze, że „ombudsmani w swej pracy zazwyczaj są osamotnieni” (s. 113, tłum. własne) i by zaradzić tej samotności, by szukać zewnętrznego wsparcia, dobrych praktyk i rady rzecznicy zrzeszają się w sieciach i stowarzyszeniach. Poza wspomnianym wyżej europejskim networkiem ENOHE Poesiat wspomina w tym kontekście także o niderlandzkim Vereniging Ombudsmannen in het Hoger Onderwijs (VOHO), International Ombuds Association (IOA) i Association of Canadian College and University Ombudspersons (ACCUO). W Polsce jedyną organizacją zrzeszającą rzeczników akademickich (i nie tylko rzeczników) jest działająca przez parę lat nieformalnie, a w kwietniu 2023 r. zarejestrowana jako stowarzyszenie, Akademicka Sieć Bezpieczeństw i Równości (ASBiR). Przewodniczącą ASBiR jest Anna Cybulko z Uniwersytetu Warszawskiego, która w roku 2011 jako pierwsza w Polsce została powołana na funkcję akademickiego ombudsmana. ASBiR, licząca około stu osób, pozostając w kontakcie z innymi organizacjami rzeczników akademickich (przede

wszystkim z ENOHE i swoim czeskim odpowiednikiem – Školská Ombuds Platforma – ŠOP), jest nastawiona na wspieranie rozwoju tej profesji w Polsce. Osoby członkowskie ASBiR spotykają się regularnie na spotkaniach online, raz do roku na ogólnokrajowym zjeździe, a także mogą uczestniczyć w interwizji (grupowej superwizji koleżeńskej). Działalność ASBiR opiera się w znacznej części na aktywności sekcji tematycznych, których jest obecnie sześć.

Nie można domknąć prezentacji książki Lies Poesiat, nie odnosząc się do pewnych jej braków. Po pierwsze, trzeba zauważyć, że autorka opisuje działalność rzeczników akademickich nie definiując jednakże dokładnie tej funkcji. Jedyna – bardzo krótka – definicja pojawia się na początku wstępu do książki, w którym znajduje się także krótkie omówienie istniejących modeli pracy rzecznika. Dla czytelnika nieobeznanego z tematem nieco dokładniejsze zdefiniowanie byłoby bardzo pomocne. Po drugie, autorka w małym stopniu, z wyjątkiem rozdziału 11 poświęconego zasadzie poufności, odnosi się *explicite* do licznych i niełatwych kwestii etycznych związanych z pracą rzeczników akademickich. Jej poglądy aksjologiczne i etyczne są możliwe do odczytania i wyinterpretowania z tekstu, ale nie są eksponowane wprost. Etyka zawodowa rzecznika to nie tylko kwestia teoretyczna, lecz także sprawa bardzo praktyczna przesądzająca o sukcesie lub porażce jego działań. Kwestie szacunku wobec osób zgłaszających się ze swoimi trudnościami, poufności i świadomości jej granic, faktycznej niezależności od władz akademickich, obowiązku samokształcenia i wiele innych są bardzo istotne. Po trzecie, sama struktura tematyczna książki nie jest do końca jasna. Czytelnikowi trudno niekiedy trudno zrozumieć, czemu kolejność rozdziałów jest taka, a nie inna, i jaki był klucz do ich rozmieszczenia w książce.

Te usterki nie zmieniają jednakże faktu, że *Ombuds Work in Higher Education. A Practical Guide* jest obecnie najważniejszym przewodnikiem dla rzeczników akademickich w Europie. Książka jest napisana z niewątpliwym znawstwem tematyki i zrozumieniem praktycznych wyzwań jakie niesie praca rzecznika. Czas poświęcony na lekturę książki Lies Poesiat z całą pewnością nie będzie czasem straconym.

dr Jan P. Galkowski

Uniwersytet Rzeszowski

e-mail: jgalkowski@ur.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2645-2147>